

de subjecto. Patet consequentia, quia est eadem distantia seu propositio; nam quod prima proportio sit immediata, et aliæ mediata, indicat quidem aliquam majorem similitudinem in modo assentiendi; illa tamen non sufficit ad indivisibilem unitatem habitus, ut sæpe dictum est; alias omnes scientiæ essent una, quia conveniunt in modo assentiendi per discursum.

52. Et confirmatur, quia cum infertur nova conclusio, quamvis subjectum sit idem, tamen veritas, et connexio novæ passionis demonstratæ formaliter diversa est; ergo non potest indivisibilis habitus, prius acquisitus, per se, et sine additione reali, esse sufficiens ut reddat intellectum promptum ad assensum illius distinctæ veritatis. Atque hæ rationes evidentius idem probant, quando conclusiones demonstratæ de eodem subjecto non solum sunt diversæ, sed etiam una non demonstratur per aliam, sive demonstrantur per diversa media, quod clarius est, sive per unum et idem. Quia nec illæ veritates inter se habent connexionem, aut virtutalem continentiam unius in alia, nec connexio earum in uno principio sufficit, quia habitus indivisibilis, qui terminatur ad ipsum principium, per se non sufficit ut extendatur ad aliquam ex illis conclusionibus, ut ostensum est; id vero, quod additur respectu unius, non habet aliquid commune respectu alterius, neque e converso: ergo in nullo habitu indivisibili possunt illæ duæ conclusiones immediate uniri, ut sic dicam.

53. *Quid sit modus extensionis in habitibus evidentibus.* — Concludo igitur, habitum judicativum et evidentem intellectus humani non extendi ad novas veritates judicandas, nec dare facilitatem ad eis assentiendum, nisi per additionem et augmentum reale; hoc enim (ut opinor) satis probat discursus factus, quo ostensum est, indivisibilem habitum non sufficere. Unde etiam concluditur non satis esse augmentum intensivum, sed necessarium esse extensivum. Primo quidem, quia augmentum intensivum, est (ut ita dicam) uniforme, ac circa idem, seu respectu ejusdem; ergo, si primus habitus, acquisitus per assensum unius principii, seu conclusionis, nullo modo inclinatur ad aliam veritatem, ex vi solius intensiois nunquam inclinabit. Secundo, quia si circa eandem conclusionem iterentur actus intensiores usque ad summum gradum, et conatum, quem intellectus potest adhibere in tali

assensu, habitus fiet intensus etiam in summo circa talem veritatem, non vero inclinabit ad aliam; ergo, ut intellectus inclinatur ad novas conclusiones per novos assensus, necessarium est novum genus augmenti, quod non est nisi extensivum. Tertio, quia hinc fit ut propensio acquisita ad diversas veritates, etiam ex his quæ censentur ad unam scientiam pertinere, inæqualis sit in intellectu, id est, respectu unius intensa, et respectu alterius remissa. Non enim provenit illa inæqualitas ex aliqua subordinatione talium veritatum inter se; pono enim non esse connexionas, neque unam per aliam demonstrari; solum ergo provenit ex majori frequentia vel intensione actuum circa unam, quam circa aliam; ergo signum est illam esse inæqualitatem intensiois in habituali inclinatione acquisita; ergo non potest esse una et eadem indivisibilitate; ergo est ibi reale augmentum extensivum. Cum autem ostensum sit, id quod additur in hoc augmento qualitatum, non posse per se uniri præexistenti, concluditur, hoc augmentum revera esse aditionem novæ qualitatis.

54. *Discrimen inter speculativos et practicos, quoad extensionem.* — Est autem ultimo circa hunc punctum observanda differentia inter virtutes intellectus et voluntatis, quæ servata proportione, etiam versatur inter virtutes speculativas et practicas intellectus; nam virtutes appetitivæ potissime versantur in suis actibus circa singularia, et ideo facillime potest unus et idem habitus indivisibilis talis virtutis versari circa plures actus et circa plures materias, quia, licet alioqui in esse naturæ videantur illæ materiæ valde diversæ, tamen in honestate, quam virtus respicit, sunt quasi sate numero differentes. Et idem est suo modo de prudentia et arte, quæ ad singularia descendunt, imo in eis præcipue versantur. Scientia autem speculativa sistit in cognitione universalium, et ideo, quantum est ex se, non applicat eandem veritatem formalem (ut ita dicam) ad plura materialiter diversa, sed semper extenditur per additionem novæ veritatis, quæ in sua universalitate est formaliter diversa ab alia, et ideo et assensum requirit formaliter diversum, et reale augmentum seu extensionem habitus ad illam inclinantis. Unde si homo applicet scientificam conclusionem in universali demonstratam ad particularia sub ea contenta, hoc modo idem habitus indivisibilis scientiæ (ut opinor) æque ac sufficienter inclinabit ad

illas omnes veritates particulares in universali contentas; ut si acquisita scientia hujus conclusionis, *Homo est risibilis*, expository inferat, *Petrus est homo, ergo Petrus est risibilis*, et sic de cæteris, ad omnes assensus illarum conclusionum particularium idem habitus indivisibilis sufficiet, quia veritates illæ materialiter potius quam formaliter differunt, et quia omnes illæ particulares propositiones in universali continentur confuse, et ideo solum necesse est addi species, vel applicationem earum ad singularia.

Quomodo in scientiis detur unitas habitus per compositionem, vel collectionem simplicium qualitatum.

55. Ex his igitur omnibus infero, et dico quarto, præter unitatem indivisibilem, quam habent aliqui habitus per simplices qualitates, dari in aliquibus habitibus unitatem compositam per collectionem, et subordinationem plurium qualitatum, quæ respectu illius habitus integri censentur habitus partiales. Hæc assertio præcipue ponitur ad salvandum communem modum loquendi de unitate scientiarum; omnes enim censent, geometriam, verbi gratia, esse unam scientiam, non tantum genere, sed etiam specie; et nos superius idem diximus de metaphysica; hæc autem unitas intelligi non potest per modum simplicis qualitatis; ergo necesse est intelligi per aliquam compositionem vel coordinationem plurium qualitatum; jam enim ostensum etiam est, illas qualitates non posse habere alium modum realis unionis seu compositionis. Declaratur etiam ex illo vulgato principio, quia quæ sunt plura in uno genere, vel sub una ratione, sub alia sunt unum, vel componunt unum. Quod in genere etiam qualitatis verum esse patet in habitibus aut dispositionibus corporis; nam sanitas vel pulchritudo una qualitas censetur in communi modo loquendi et philosophandi, et tamen non sunt simplices qualitates, sed ex proportione plurium resultantes; ergo idem intelligi potest in qualitativibus animæ. Præsertim in habitibus scientiarum, in quibus nec tanta unitas reperiri potest respectu plurium conclusionum, vel principiorum, quanta est in simplici qualitate; nec potest ei denegari omnis unitas, propter connexionem vel convenientiam rerum quæ in una scientia tractantur, ut statim explicabimus.

56. Et hanc sententiam in re tenent omnes citati in tertia opinione, et Soncinas etiam

non discrepat, quamvis in modo loquendi, illos habitus partiales non vocet habitus, sed species; et Capreol., quæst. 3 Prologi, dubius est in hac re, etiam de mente S. Thomæ; et Solo, quæst. 3 Proœmiali Logicæ, licet oppositum teneat, concedit tamen scientiam posse habere unitatem, licet non sit simplex qualitas. Et probabile censet non esse simplicem qualitatem. Toletus vero ibi, quæst. 3, hanc sententiam simpliciter sequitur; et Fonseca, lib. 5 Metaph., cap. 7, quæst. 5, sect. 2. Denique favet D. Thomas, 1. 2, quæst. 54, art. 4, ad 2, ubi ait, per demonstrationem unius conclusionis acquiri habitum scientiæ imperfectum; cum vero ad aliam conclusionem extenditur demonstratio, non generari novum habitum, sed priorem fieri perfectiorem, quatenus ad plura extenditur. In quibus verbis D. Thom. admittit, addi perfectionem realem habitui scientiæ per extensionem ad novam conclusionem, quod non potest intelligi fieri per solam aditionem specierum; nam per hoc solum non fit perfectior prior habitus, neque propter solas species habitus immediate inclinabit ad novam conclusionem, si ejus entitas in se non perficiatur et extendatur. Quoad hanc ergo partem sine dubio est hæc opinio D. Thomæ; fateor tamen, si illa solutio jungatur cum corpore articuli, sentire D. Thomam, illum habitum sic auctum et perfectum; semper manere simplicem qualitatem; quod ego libenter admitterem, si intelligerem aut illam extensionem posse fieri per augmentum pure intensivum, aut in augmento extensivo posse intervenire realem ac per se unionem inter partiales qualitates. Quia vero neutrum horum intelligi potest, ut probavi, ideo assero illam scientiam esse unam, non tamen simplicem habitum. Nec plus probat ratio quam D. Thom. subjungit, scilicet, quia conclusiones et demonstrationes unius scientiæ ordinatæ sunt, et una derivatur ex alia. Ad summum enim inde concluditur subordinatio illarum qualitatum, et aliqua unitas totius scientiæ, non vero perfecta simplicitas, aut compositio per se. Aliter exponit illum locum Soncinas, scilicet, habitum per primam conclusionem acquisitum perfici per assensum secundæ conclusionis, non tantum extensive, sed intensive circa primam conclusionem. Sed neque hoc est semper necessarium, neque revera D. Thomas id dicit; sic enim ait: *Habitus qui prius inerat, fit perfectior, ut pote ad plura se extendens*; illa enim particula,

u'pote, satis declarat in quo constituat D. Thomas illud augmentum perfectionis; neque etiam ratio, quam D. Thom. subjungit, alium sensum admittit.

Solvuntur objectiones contra superiorem assertionem.

57. *Una scientia quomodo sit unus habitus, et una qualitas.* — Contra hanc assertionem fiunt multa argumenta, quæ, ut opinor, non sunt difficilia. Quale est illud, quod si est una scientia, est unus habitus; si unus habitus, una qualitas. Idem enim argumentum fiet de pulchritudine aut sanitate. Dicendum est ergo, omnia esse vera, proportionaliter loquendo, de unitate ejusdem modi. In communi tamen modo loquendi simpliciter id admittitur sub nomine virtutis aut scientiæ, potius quam habitus, propter æquivocationem tollendam. Sicut etiam loquendo morali modo dicuntur unus actus, exterior et interior, non tamen dicuntur una res. Imo una virtus liberalitatis dicitur conflare ex habitu voluntatis, et appetitus sensitivi, vel una virtus fidei ex habitu intellectus, et habitu piæ affectionis voluntatis; et tamen sub nomine habitus simpliciter non dicitur, unum esse in utraque potentia. Itaque nomen specificum sæpe magis admittit, et significat illam compositionem, quam genericum.

58. *Cur simplex potentia ad plures actus sufficiat, non vero habitus simplex.* — Alia ratio fieri solet, quia potentia unica et simplex sufficit ad plures actus et objecta partialiter; ergo et habitus sufficiet, cum sit perfectio proportionata potentiæ. Hæc vero ratio ad summum concludit servandam esse eam proportionem quoad fieri possit; nam certum est non esse in hoc æqualitatem inter potentiam et habitum; alias sicut una potentia simplex sufficit ad omnes actus suos, ita sufficiet unus simplex habitus ad omnes illos. In scientia ergo non debet omnino salvari illa proportio quoad simplicitatem qualitatis, quia potentia non acquiritur per actus, sicut scientia. Unde potentia est principium superioris rationis, et quasi universalis causa; scientia vero paulatim fit per actus, et unusquisque aliquid efficit sibi proportionatum et commensuratum; et ideo non potest per eos fieri unum principium, vel (ut sic dicam) instrumentum simplex omnino et universale ad omnes illos.

59. *Quem ordinem debeant servare partiales habitus ut unam scientiam dicantur compo-*

nere. — *Opinio Antonii Mirandul.* — Major difficultas videtur esse in explicanda coordinatione illa, vel accidentali unione ob quam dicitur componi una scientia ex similibus qualitatibus; quia si non habent inter se peculiarem unionem, cum alioqui sint in indivisibili subjecto, non apparet quam compositionem aut ordinationem habere possint. Ex quo etiam nascitur difficultas explicandi quæ sit latitudo scientiæ unius secundum speciem, vel secundum genus; vel cur potius ex tanto numero harum simplicium qualitatum componatur una scientia, quam ex majori, vel minori. Unde propter hanc fortasse causam, ut supra retuli, disp. 1, sect. 2, Ant. Mirand. dixit tantum esse unam scientiam, quamvis per modum plurium distinguatur a nobis, propter commoditatem addiscendi, et tradendi scientias. Et potuit moveri ex eo quod omnes scientiæ videntur ita inter se connexæ, ut nulla sine aliis possit perfecte tradi. Atque ita consequenter dicere posset, non tantum omnes scientias, sed omnes etiam virtutes intellectuales esse unam propter connexionem; nam hæc major est inter habitum principiorum et scientias, quam inter scientias inter se. Unde non est dubium quin principia propria alicujus scientiæ et conclusiones ejus per modum unius scientiæ tradantur; et ita solet appellari. Rursus scientiæ practicæ multum pendent ex speculativis, et moralia ex physicis; et res artificiales a naturalibus et mathematicis. Ita ergo ex omnibus componetur una virtus adæquata intellectui. Consequenter vero etiam dicendum erit, esse tantum unam virtutem in voluntate, quia non est minor connexio inter virtutes morales seu appetitivas, quam inter intellectuales, imo major, ut ex doctrina morali constat. Unde vocari etiam solent virtutes omnes nomine unius justitiæ universalis. Et Theologi multi hujus temporis ita loquuntur, ut dicant, licet virtutes et dona infusa inter se distincta sint, ex omnibus constitui unam adæquatam justitiam, qua homo interior sanctificatur, et formaliter fit justus. Ad hunc ergo modum dicitur, juxta hanc sententiam, esse tantum unam scientiam adæquatam intellectui.

60. *Nominalium sententia.* — At vero Nominales, ut eis attribuunt Soto et alii, ad vitandum hoc extremum, in aliud declinant, dicentes tot esse scientias, quot sunt simplices habitus, seu quot sunt conclusiones scitæ; quia nullum putant esse medium in hac re,

quod possit ratione fundari, ut in difficultate proposita tactum est. Atque ita admittunt plures dialecticas, philosophias, Theologias, et omnes has in magno numero. Sed neque Soto aut alii referunt ubi Nominales hoc modo loquantur, neque ego inveniri potui. Nam potius in prologo Sententiarum, agentes de Theologia, licet negent esse simplicem qualitatem, sentiunt esse unam scientiam, ut patet ex Ochamo, quæst. 3 Prol., dub. 8; Mars., quæst. 1, art. 4; Greg., quæst. 3, præsertim art. 3; et idem sentit Scotus, quæst. 3, dub. 2, nec dissentit Gabr., q. 8, quamvis non tam clare de unitate scientiæ loquantur.

61. *Plures scientiæ in humano intellectu asserendæ.* — In hac ergo re cavendæ sunt extremæ locutiones, et maxime abhorrentes a communibus et receptis philosophorum sententiis, et præsertim in re quæ multum pendet ex modo concipiendi et loquendi. Non est ergo negandum quin dentur plures scientiæ in intellectu humano, sicut negari non potest quin in voluntate sint plures virtutes, absolute loquendo, ut dixi in citato loco primæ disputationis, et magis constabit ex divisionibus habituum, quas breviter attingemus sectione ultima hujus disputationis. Nec etiam est negandum quin una scientia possit extendi ad plures conclusiones et plura objecta partialia seu materialia; ita enim omnes philosophi loquuntur, dicentes unam esse geometriam, unam arithmetiam, etc.; et Theologi, dicentes unam esse Theologiam. Ratio vero hujus locutionis explicabitur melius respondendo ad difficultatem tactam.

Connexio inter habitus simplices componentes unam scientiam exponitur.

62. Quando ergo inquiritur quæ sit connexio vel coordinatio inter qualitates illas simplices, ut unum habitum vel unam scientiam componere dicantur, assero imprimis, etsi difficile sit hanc connexionem seu coordinationem rerum seu qualitatum in mente nostra declarare, dubium tamen non esse quin magna sit. Ut constat primo ex ipsa memoria seu reminiscencia, in qua rerum species ita collocantur, ut interdum una excitet aliam, aliquando vero omnino disparatæ sint. Hoc etiam declarat impotentia ratiocinandi ordinate, proveniens ex inordinatione phantasmatum in phrenesi vel insaniam.

63. Deinde addo, hanc coordinationem inter hos habitus simplices componentes

unam scientiam, duplicem intelligi posse, et utramque simul posse concurrere ad unitatem scientiæ. Prima est subordinatio effectiva, qualis est inter partiales habitus inclinantes ad subordinatas conclusiones, quarum una derivatur ex alia. Quem modum subordinationis attigit D. Thomas, 1. 2, q. 54, a. 4, ad 3. Et juxta hunc modum dicitur in moralibus unus actus constitui ex interno et externo, et una virtus ex habitibus existentibus in diversis potentiis, quarum una subest alteri quoad usum talis actus, ut fides voluntati. Secunda causa hujus connexionis est attributio seu respectus ad idem objectum totale; ut, verbi gratia, in scientia de homine possunt de homine demonstrari aliquæ conclusiones inter se connexæ, quarum una derivetur ex alia. Et rursus demonstrari possunt plures conclusiones derivatæ quidem ab eadem essentia totali, etiamsi inter se una ex alia non demonstratur, sed constituent veluti diversas lineas, aut series conclusionum. Dicimus ergo, non solum eas quæ sub una serie quasi continuato discursu inferuntur, sed etiam eas quæ non habent inter se hunc ordinem, si in eadem essentia ejusdem subjecti radiceantur, et ad illud exacte cognoscendum ordinentur, unam scientiam constituere, quæ dicitur habere unitatem per attributionem seu habitudinem ad idem subjectum. Ut, verbi gratia, quamvis in physica aliæ demonstrationes fiant de materia, et aliæ de forma, et aliæ de motu, quantitate, etc., quarum multæ non habent inter se subordinationem, una tamen ex illis omnibus conficitur scientia, quia illa tendunt ad exactam cognitionem entis naturalis. Nam sicut partes vel proprietates non sunt propter se, sed propter totum, ita demonstrationes omnes, quæ circa partes et proprietates, quatenus tales sunt, versantur, tendunt ad scientiam perfectam ipsius compositi seu subjecti constituendam, et ita communiter dici solet scientia habere unitatem ex objecto, juxta doctrinam Aristotelis, 2 de Anim., text. 33.

De potentia objecti unius scientiæ.

64. Quanta vero esse debeat unitas illius objecti, quod in secunda parte difficultatis petitur, etiam est difficile ad explicandum. Multi enim dicunt requiri unitatem specificam objecti, non materialis, sed formalis, neque in esse rei, sed in esse scibilis, ut late cum D. Thoma Cajetan. explicat, 1 p., quæst.

1, art. 3. Sed est cavenda æquivocatio in illa voce seu denominatione, *scibilis*. Nam in rigore scibile dicitur per denominationem extrinsecam a scientia, seu per relationem rationis in ea denominatione fundatam; hoc autem modo non potest scientia habere unitatem ab objecto scibili sub esse scibilis, quia potius ipsa dat illi unitatem; nam, sicut objectum est scibile, quia scientia terminatur ad ipsum, ita est unum scibile, quia una scientia terminatur ad illud; ergo non potest scientia sumere unitatem ex objecto scibili, quatenus hac voce explicatur illa denominatio. Igitur si unitas scientiæ sumitur ex unitate objecti, talis unitas objecti præsupponitur ordine naturæ ad unitatem scientiæ, imo et ad esse ipsius scientiæ, et ad omnem denominationem a scientia sumptam. Cum ergo est sermo de objecto scibili, ut sic, dante unitatem scientiæ, non significat illud *esse scibile* denominationem a scientia, sed aptitudinem proximam, ut sub unam scientiam cadere possit; quæ quidem aptitudo ex parte ejus supponitur. Sicut cum dicitur objectum visus esse colorem et lumen, ut conveniunt in ratione visibilis, illud *esse visibile* non est sumendum per denominationem extrinsecam a visu; alioqui nihil explicaretur, sed potius peteretur principium, declarando objecti unitatem ex unitate potentiæ; oportet ergo ut per eam vocem significetur aliqua ratio ex parte ipsarum rerum, ob quam censeantur habere quasi aptitudinem proximam, ut eidem potentiæ visivæ per se objici possint. Nam, quia res differentes etiam secundum speciem in suo esse reali, cadunt sub eadem potentiam visivam, quærimus in eis aliquam convenientiam, quæ ex parte ipsarum rerum supponatur, ratione cujus possint unum quasi specificum objectum constituere, qualis est, verbi gratia, idem modus immutandi visum, vel aliquid simile; et hæc vocatur proxima ratio visibilis, ex parte objecti. Ad hunc ergo modum intelligendum est, quod dicitur de objecto scibili.

65. Sed tunc æque obscurum ac difficile explicatu est, quænam sit hæc ratio quæ ex parte rerum ad eandem scientiam pertinentium supponitur, ratione cujus convenire dicuntur in eadem ratione scibilis. In quo multi existimant ex unitate specifica ipsius rei, quæ per se primo objicitur scientiæ, sumi unitatem objecti, etiam in esse scibilis, ita ut objectum, quod per se primo attenditur in scientia, sit per se unum in esse rei, omnia

vero alia cadant sub scientiam ratione illius. Quia illa unitas objecti est formalis in scientia, quæ quodammodo connectit, et virtualiter continet omnia quæ in scientia tractantur; hæc autem est essentialis ratio ipsius objecti, et ideo oportet ut illa sit una, specifica, ac indivisibilis. Nam si sint plures differentie essentielles et substantiales, neutra, per se loquendo, continet alteram ut principium ejus, neque ad alteram ordinatur. Neque etiam sufficit ut utraque contineatur in potentia in ratione generica, quia illa contentia non sufficit ad medium demonstrationis, et consequenter neque ad connexionem et unitatem quam scientia requirit. Unde, juxta hanc sententiam, species vectorum scibilium multiplicabuntur juxta species rerum quæ per se primo sciuntur ut objectum quod, ut sunt, regulariter loquendo, species substantiæ. Nomine autem speciei intelligenda est, non tantum species ultima, sed etiam species subalterna, aut quæcumque ratio formalis abstracta, sumpta præcise secundum actualitatem suam; sic enim sumitur tanquam species quædam indivisibilis, et de illa ut sic demonstrantur ea tantum, quæ præcise ex vi talis rationis formalis illi conveniunt, ut est in physica gradus entis naturalis aut gradus animalis.

66. Dixi autem *regulariter*, propter duo. Primum, propter scientias mathematicas, quæ non habent pro objecto speciem aliquam substantialem, sed accidentalem, nimirum, quantitatem; et in eis censetur communiter una scientia specie, quæ agit de toto genere quantitatis continuæ vel discretæ. Quod fortasse ideo est, quia species quantitatis continuæ, licet sint distinctæ, ita sunt per se ordinatæ, ut in una, scilicet in corpore, quodammodo contineantur reliquæ. Species vero numerorum neque sunt ita proprie species, neque differunt nisi per additionem unitatis, in quo servant eandem proportionem. Alia etiam potest reddi ratio, quia illæ scientiæ non tractant de quantitate sub essentiali ratione ejus, sed in ordine ad quasdam proportionem, respectu quarum est fere eadem ratio in illis speciebus. Deinde posui limitationem illam, propter quasdam species substantiales imperfectas, quæ sunt veluti partiales, ut est sanguis, vel alii humores in homine, quarum non est per se scientia, sed ea tantum quæ est de homine vel de animali.

67. Atque hæc sententia sic exposita, est quidem probabilis, et maxime haberet locum,

si homo consequi posset propriam scientiam singularum specierum substantialium secundum differentias ultimas earum, et ex illis perfecte et a priori demonstrare uniuscujusque proprietates. Tamen scientia humana raro aut nunquam est ita perfecta; et ideo, loquendo de scientia humana prout de facto acquiri potest, parum confert ille modus unitatis objecti ad ejus unitatem explicandam. Et deinde de se difficile est creditu, quod de singulis elementis sint singulæ scientiæ, et quod singulorum generum vel rationum superiorum et inferiorum, dentur etiam singulæ scientiæ, videlicet, una scientia entis ut sic, alia substantiæ, alia corporis, et ita per singulos gradus, qui secundum nostrum modum abstractendi possunt quamplurimis modis variari.

68. *Communis sententia de unitate scientiæ per abstractionem a materia.* — Quapropter est sententia valde communis, hanc unitatem objecti in scientiis sumendam esse ex gradu abstractionis; et ita solet distingui triplex scientia ex triplici abstractione a materia, vel individua tantum, et non omnino a materia sensibili, vel a materia sensibili, et non ab intelligibili, vel ab omnibus. Quæ divisio antiqua est: eam vero copiose tractant moderni scriptores in principio Phys. et Metaphys. Sed imprimis ille modus assignandi objectum non est communis omnibus scientiis, nam in illo non comprehenduntur morales aut rationales, neque aliæ practicæ. Forte tamen dicent aliquid proportionale cogitandum esse in objectis aliarum scientiarum. Deinde non constat in illæ rationes sufficiant ad unitatem specificam scientiæ, vel tantum ad genericam, in quo est magna diversitas opinionum, quam hoc loco tractare molestum esset. Denique abstractio, si sumatur ex parte nostra, non potest constituere objectum formale, nam hæc abstractio respectu rerum est sola denominatio extrinseca; jam autem ostendimus objectum formale debere præsupponi ex parte ipsarum rerum scibilium. Si vero sumatur fundamentaliter ex parte ipsarum rerum, sic nihil aliud per hanc abstractionem significatur, nisi ordo vel gradus uniuscujusque essentiæ magis vel minus immaterialis; et ita eadem fere superest difficultas, quæ, scilicet, unitas in tali gradu sufficiat ad specificam unitatem objecti, cum sub eodem gradu plures differentie essentielles, quæ inter se connexionem non habent, nec derivationem unius ex alia, contineantur.

Resolutio de unitate objecti scientiæ.

69. Quocirca (ut verum fatear) nihil in hac materia invenire potui, quod mihi omni ex parte satisfaceret, ut certam aliquam ac generalem regulam præscriberem, qua hæc unitas objecti definiri possit. Et ideo id, quod dixi de connexionem et subordinationem eorum omnium quæ in eadem scientia tractantur, applicandum etiam censeo ad declarandum specificam unitatem objecti. Nam, quando aliqua ratio formalis objecti scibilis, quæ solet dici ratio *quæ*, talis est ut in ea connectantur omnia quæ in illa scientia tractantur aut demonstrantur, quia per illam aut in ordine ad illam reliqua inquiruntur, tunc illa ratio constituit omnia illa sub una ratione scibilis, sive illa sit ratio specifica in esse rei, sive non. Quia non præbet unitatem ob solam essentialem unitatem quam habet, sed ob unitatem quam causat inter omnia quæ tractantur in scientia, quatenus illa omnia in se aliquo modo connectit. Et ita, quamvis illa ratio aliquando in se sit alicujus generis in esse rei, fieri tamen potest ut species ejus non considerentur a scientia, nisi quatenus in ea ratione connectuntur; non solum quia secundum differentiam tantum genericam cognoscantur, sed etiam quia, licet secundum proprias differentias cognoscantur, tamen id est per quamdam proportionem aut comparisonem ad rationem communem, et collationem ipsarum specierum inter se. Ut scientia de elementis ita disserit de communi ratione elementi et de singulis, ut non possint se jungi. Et fere ad hunc modum explicuimus supra unitatem metaphysicæ. Et ita censeo philosophandum esse de reliquis. Quod minus difficile apparebit consideranti hanc unitatem scientiæ non esse exactam et perfectam, sed quasi artificialem, ut explicuimus. Quod unitatis genus non solum in scientiis, sed etiam in prudentia et arte probabile est intervenire. Et ad aliquas etiam virtutes appetendi extendi potest; sed de his omnibus in particulari dicere non est præsentis instituti.

Corollaria de augmento extensivo compositorum habituum.

70. Unde tandem intelligitur, in illo habitu, qui solum habet unitatem ex coordinatione plurium qualitatum simplicium, dari quidem posse augmentum extensivum, illud tamen fieri per additionem novæ qualitatis,

quæ, licet respectu totius, partialis sit, tamen ex se absolute considerata, est integra quædam species qualitatis. Unde etiam nullum est inconveniens, hoc genus augmenti fieri ex qualitatibus specie differentibus, quia secundum illud imperfectum genus coordinationis seu unitatis, bene possunt qualitates specie differentes in unam conjungi. Quo item fit ut talis habitus recte possit paulatim perfici per actus specie differentes, quibus illi partiales habitus proportionantur. Neque oportet ut illa distinctione, quod actus in ordine ad habitus sunt ejusdem speciei, et in ordine ad objecta diversæ, quia actus non habet diversas species secundum hos respectus. Imo actus nullam habet specificationem ex respectu ad habitum, sed potius e contrario habitus specificatur ex habitudine ad actum: quanquam enim actus, ut est actio quædam, dicat habitudinem ad habitum, ut ad principium, non tamen inde habet suam ultimam specificationem, sed ex termino vel objecto. Neque illæ sunt duæ specificationes, sed una tantum, ut infra ostendemus agentes de actione. Possunt autem illi actus comparatione ad habitum dici solum differre specie partiali, eo fere modo quo de habitibus ab illis genitis dicebamus.

Specificatio habitus per actus obiter exponitur.

71. Ex quo etiam fit ut cum habitus dicitur specificari per actus, id intelligendum sit cum proportionem. Triplex enim modus habitus ex dictis colligi potest: unus est simplex qualitas (ut ita dicam), tam in essendo quam in agendo; quia, scilicet, tantum est activus unius simplicis actus, ut, verbi gratia, assensus unius principii vel unius conclusionis; et in hoc clara est specificatio et proportio. Alius modus habitus est, qui in esse est etiam qualitas simplex, virtualiter autem seu in agendo est multiplex, quia est potens ad plures actus ita inter se connexos, ut in ordine ad idem ac indivisibile objectum formale, necessariam connexionem inter se habeant, et in aliquo primario actu quodammodo radicentur, et ideo talis habitus dici potest specificari, vel a tali actu serie, vel ab illo primario actu, in quo alii radicantur, ut habitus, verbi gratia, charitatis, ex amore Dei. Tertius modus unitatis habitus est ex collectione et subordinatione plurium simplicium qualitatum; quod genus unitatis minus perfectum est, et ita sumi potest ex

collectione plurium actuum dicentium ordinem seu attributionem ad objectum aliquo modo unum, prout paulo antea explicatum reliquimus.

SECTIO XII.

An et quomodo habitus minuantur et corrumpantur.

1. *Hæc questio de habitibus acquisitis intelligenda.* — Hæc questio, sicut omnia fere quæ diximus, intelligenda est de habitibus acquisitis, nam infusi peculiarem in hoc habent conditionem, quod, licet paulatim augeantur et perficiantur, non tamen remittuntur, etsi amitti possint; quo modo autem id fiat, scilicet an demeritorie, dispositive, an etiam effective, non potest absque principiis Theologicis explicari.

Ex variis causis habitus remitti posse ac corrumpi.

2. De habitibus ergo acquisitis, in genere loquendo, certum est, et diminui seu remitti posse et amitti; hoc enim experientia ipsa docere videtur. Ratione autem idem ostenditur explicando causas talis remissionis vel corruptionis. Duplex enim potest esse causa remissionis vel corruptionis alicujus formæ: unam vocare possumus privativam, quæ per solam absentiam, vel carentiam influxus causet formæ remissionem vel corruptionem. Cum enim corruptio et remissio tantum sit quædam privatio in fieri, ad illam sufficere potest privativa causa. Alia est causa positiva, quæ ulterius distingui potest in effectivam, formalem, vel dispositivam. Contingit enim causam efficientem per positivam actionem corrumpere aliquam formam; id tamen nunquam efficit nisi introducendo aliam, quæ vel formaliter vel saltem dispositive alteri repugnet; quia necesse est, positivam actionem directe ac per se terminari ad positivam formam seu effectum; corruptionem vero vel remissionem inde resultare ex repugnantia introductæ formæ cum præexistente, quæ repugnantia non potest esse, nisi vel formalis, vel dispositiva.

Habitus non diminui per solam absentiam causæ conservantis.

3. Quod ergo spectat ad priorem modum corruptionis, vel diminutionis (eadem enim utriusque ratio, et ideo de illis indifferenter loquemur), videtur manifestum, non habere locum in habitibus, quia non pendent in con-

servari ab aliqua causa proxima, per cujus absentiam seu cessationem ab influxu, amitti possint; omitto enim conservationem necessariam causæ primæ, quia hæc non aufertur, naturaliter loquendo, nisi interveniente aliqua causa proxima corruptionis. Assumptum probō, quia duplex tantum causa hic intervenire potest, scilicet, materialis et efficiens; nam formalis causa est ipsemet habitus, et non habet dependentiam ab alia in illo genere. Neque etiam pendet a causa finali secundum existentiam ejus, ut per se constat. Hinc etiam non habet locum dependentia, quæ esse solet a termino existente, quo ablato aufertur aliud; nam habitus non est relatio prædicamentalis, vel aliquis modus unionis, in quibus ille modus dependentiæ reperiri solet, sed est vera forma absoluta ac permanentis, quæ licet habeat transcendentem habitudinem ad suos actus, vel objecta, tamen durare potest et existere, etiamsi illa actu non existant. Relinquitur ergo sola materialis causa, vel efficiens. Materialis autem causa habitus, est intellectus, verbi gratia, vel voluntas, quæ sunt perpetua; ergo ex parte talis subjecti non potest corrumpi habitus. Nec vero requirit habitus in tali potentia aliquam dispositionem, a qua pendeat in genere causæ materialis; nam si quæ esset, maxime actus; nullam enim aliam dispositionem, per se loquendo, requirit habitus in potentia; constat autem non pendere habitum ex tali dispositione actuali: alias solum duraret quamdiu durat actus. Et hæc ratio probat etiam de causa efficiente, quia habitus non habet aliam causam efficientem proximam præter actus; constat autem non pendere ab illis in conservari.

Minuaturne habitus per solam cessationem actus.

4. Duæ vero supersunt circa hanc partem difficultates. Prima est, quia habitus interdum minuuntur, ac tandem corrumpuntur, per solam cessationem ab actu; hæc autem non est causa positiva, sed privativa tantum; ergo. Major videtur sumi ex Aristotele, 2 Ethic., c. 3, et 3 Ethic., c. 5; et ex D. Thoma, 1. 2, quæst. 53, art. 1. Et quæst. 53, art. 3, propterea dicit, per actus remissiones habitu disponi hominem ad diminutionem ejusdem habitus. Experimento etiam id constare videtur, præsertim in habitibus memoriæ, et in speciebus intelligibilibus, quæ non minus permanentes sunt, quam cæteri habitus; nam

sola cessatione actuum res, quæ memoria tenebantur, oblivioni traduntur, quod est signum, etiam ipsas species amitti. In artibus etiam id experimur, et multo magis in moralibus virtutibus.

5. Propter hæc Gabriel, in 3, dist. 23, quæst. 1, art. 3, dub. 6, et Almain., tract. 1 Moral., cap. 18, censent, diminui et corrumpi habitum per se per solam cessationem ab actu, sicut corrumpitur lumen per absentiam solis. Itaque docent pendere habitum ab actu non solum in fieri, sed etiam in conservari. Addunt vero hanc dependentiam in conservari non esse æqualem in omnibus rebus: quædam enim ita pendent ut, ablata causa, statim omnino pereant, ut lumen a sole, et omnes creaturæ a Deo; aliæ vero ita pendent ut, ablata causa, statim diminui incipiant, non vero prorsus pereant usque ad aliquod tempus; aliæ denique sunt, quæ nec etiam statim diminui incipiunt, sed post transactum aliquod tempus absentiam causæ, et carentiam influxus ejusdem. Et in hoc tertio genere constituunt habitus respectu actuum. Quod si instes, quia si per breve tempus potest habitus conservari sine ulla causalitate actus, jam habet pro illo tempore sufficientem causam conservantem sine actu, et consequenter per illam poterit quolibet tempore conservari, licet actus cesset, quia diurnitas temporis nihil ad hoc refert, eo quod alia causa possit toto illo tempore durare, nil aliud respondent, nisi hanc esse talium rerum naturam, ut petant illo modo conservari.

6. *Opposita sententia probatur.* — Verumtamen D. Thom., loco citato, quem ejus discipuli, et omnes fere alii Theologi, in 3, dist. 23, et Henric., Quodlib. 5, q. 18, sequuntur, docet, cessationem ab actu non esse causam per se corruptionis habitus, sed solum per accidens, id est esse occasionem, ut aliæ causæ insurgant, seu actus exerceantur, quibus vel corrumpantur habitus, vel omnino obruantur. Ratio prioris partis philosophica et propria jam tacta est, quia ex natura habitus constat esse qualitatem permanentem absque actuali influxu, et efficientia actus. Unde fit solum pendere in conservari ab influxu primæ causæ, quia non est alia causa proxima a qua pendeat, ablato actu; influxus autem primæ causæ de se est perpetuus, nisi nova causa secunda interveniat, quæ postulet ablationem talis influxus. In præsentem autem sola cessatio ab actu, eo quod